

UN ASPECT MAI PUȚIN CUNOSCUT PRIVITOR LA REGIMUL FISCAL AL ROBILOR ÎN MOLDOVA MEDIEVALĂ

Mihai Lazăr

Robii din Moldova sunt atestați documentar pentru prima dată în timpul domniei lui Alexandru cel Bun. Mai întâi, la 31 octombrie 1402, sunt pomeniți robii tătari¹; peste circa un sfert de veac, în iulie 1428, aflăm despre robii țigani². În Evul Mediu aceste două categorii de robi au reprezentat un segment restrâns în ansamblul populației Principatului. Potrivit normelor de drept medieval, robii erau grevați de un statut social-juridic inferior, care i-a situat, în permanență, la periferia societății³. Condiția de rob lipsea pe cel în cauză de personalitate juridică, impunându-i un regim de totală dependență față de stăpân. Acest statut, similar în unele privințe sclaviei, a generat, în mod firesc, un amplu sistem de obligații în bani, în natură și în muncă⁴.

Inițial, au suportat anumite obligații fiscale numai robii domnești⁵. Treptat, aveau să fie impuși la dări și prestații și robii de pe domeniile boierești și mănăstirești, în pofida protestelor stăpânilor. În secolul al XVII-lea s-a ajuns la instituirea unui sistem de obligații, care greva, deopotrivă, bunurile robilor, cât și potențialul lor de muncă. Încălcându-se frecvent practicile existente în plan fiscal, slujbașii aparatului de stat erau împuterniciți să perceapă: *dajdea domnească*, *dajdea hătmănească*, *mucarerul*, *caii de olac*, unele dări de cotitate (*gorștina de oi*, *desetina de porci* și *desetina de stupi*). De asemenea, robii trebuiau să efectueze *podvoade* cu vitele mari și să presteze anumite servicii și munci cu brațele⁶. Nicolae Vodă Mavrocordat a instituit, în cea de-a doua domnie din Moldova, darea numită *țigănărit*, aplicată robilor boierești și mănăstirești⁷. Cuantumul ei avea să nemulțumească pe mulți boieri și egumeni de mănăstiri⁸.

Interesul pentru cunoașterea modului de viață al robilor și a sistemului lor de obligații față de stăpâni și față de domnie se constată încă de la jumătatea veacului al XIX-lea. De-a lungul timpului au fost publicate numeroase și interesante studii analitice, precum și lucrări de factură monografică⁹.

În cele ce urmează, ne propunem să facem câteva observații generale asupra obligației robilor de a asigura paza, hrănirea și îngrijirea animalelor, cu deosebire a cailor, la grajdurile domnești¹⁰.

Prestația în legătură cu îngrijirea vitelor de la grajdurile domnești apare menționată în mod expres abia în anul 1740¹¹. Credem, însă, că ea este mult mai veche. Se pare că denumirile generice de *lucru* sau *lucru la curte*, atestate documentar încă din secolul al XV-lea, au înglobat și muncile obligatorii la grajduri.

Îngrijirea animalelor și întreținerea curățeniei la grajdurile domnești au constituit îndatoriri predilecte ale robilor țigani. Aceste prestații erau îndeplinite prin rotație, țiganii fiind orânduși astfel încât să existe tot timpul un număr suficient de salahori¹².

Pentru înlăturarea inconvenientelor ce decurgeau din schimbarea permanentă a salahorilor și pentru a nu se mai lua “țigani de beilie”, s-a renunțat, cu timpul, la *lucru*, în schimbul unei dări în bani, numită *banii grajdului*, din care erau plătiți cei angajați “peste an”, cu simbrie¹³. Convertirea prestației în impozit a necesitat delimitarea “lucrului la grajdurile domnești” de celelalte componente ale “lucrului domnesc”. În consecință, când sunt pomeniți

banii grajdului se specifică, în majoritatea cazurilor, faptul că darea este impusă pentru “lucrul la grajdurile domnești”. Dintr-o poruncă domnească adresată la 21 octombrie 1741 marelui comis Alexandru Suciu aflăm că *banii grajdului* trebuiau plătiți de robii care practicau meșteșugurile și locuiau în târguri¹⁴. Acest sistem a dăinuit neschimbat până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Cuantumul dării a fost fixat la un leu pentru *țigani* *căsari* (țigani căsătoriți, cu casă) și la jumătate de leu pentru holtei¹⁵. Sumele încasate de agenții fiscali prin intermediul juzilor țigănești erau gestionate de marele comis¹⁶ sau de vistierul al II-lea¹⁷. În grija lor cădea și împărțirea simbriei la țigani. Unui salahor i se cuveneau drept simbria 5 lei pe lună. Sumele prevăzute pentru țigani salahori erau uneori înregistrate în *Sămile Vistieriei*¹⁸.

Obligația în folosul domniei, cunoscută în secolele XV-XVII sub denumirile de *lucru* sau *lucru la grajdurile domnești*, iar de la jumătatea secolului al XVIII-lea sub cea de *banii grajdului*, s-a aplicat, deopotrivă, țăganilor domnești, mănăstirești și boierești. Surse documentare concordante pun în lumină faptul că țăganii domnești au avut îndatoriri permanente. Ei au beneficiat de înlesniri doar în puține cazuri¹⁹. În schimb, țăganii aparținând mănăstirilor, episcopiei, mitropoliei și boierilor au beneficiat temporar de scutiri în folosul stăpânilor pentru toate obligațiile în muncă, prin urmare și pentru lucrul la grajdurile domnești. În acest mod au procedat Alexandru cel Bun²⁰ și Miron Vodă Barnovschi²¹, în timp ce alți domni au acordat doar scutiri parțiale²². Slujbașii nu respectau însă, întotdeauna, regimul de scutiri și îi obligau pe țăganii aparținând așezămintelor religioase și boierilor să lucreze la curtea domnească, conform vechiului obicei²³.

Pe parcursul secolelor XV-XVII, regimul de scutiri a cunoscut o anume extindere. În secolul al XVIII-lea înlesnirile s-au restrâns considerabil, fiind limitate doar la țăganii mitropoliei, așezați în Focșani și în “Cutul” Sucevei²⁴, la câțiva robi domnești “cu meșteșug”²⁵ sau la juzii țăganilor lingurari²⁶. Uneori, prin abuz, au fost impuși la plata dării și acei țigani care, deși practicau diverse meșteșuguri, nu domiciliau în târguri. În mod normal, potrivit prevederilor fiscale, aceștia erau exceptați de la impunere. Astfel, la 15 aprilie 1759, episcopul de Roman, Ioanichie, se plângea domnului că strângătorii banilor pentru cheltuiala *lucrului la grajduri* au obligat și pe țăganii episcopiei “care lucrează la fer și sunt cobzari și lăutari” să dea această dare, cu toate că “li-i șădere... unde nu se cheamă târgu”, ci “deoparte de târgu”. Analizând reclamația, domnul a împuternicit pe episcop să-și apere țăganii, întrucât aceștia “stau unde nu se cheamă târgoveți, ci lăturași”²⁷.

NOTE:

1. D.R.H.A., *Moldova*, vol. I (1384-1448), București, 1975, doc. nr. 16, p. 23.
2. *Ibidem*, p. 109-110.
3. Viorel Achim, *Țigani în istoria României*, Editura Enciclopedică, București, 1998, p. 31, 40-41.
4. *Ibidem*, p. 39-41; N. Grigoraș, *Robia în Moldova de la întemeierea statului până la mijlocul secolului al XVIII-lea (I)*, în A.I.I.A.I., Iași, tom IV, 1967, p. 76.
5. Viorel Achim, *op. cit.*, p. 40-44.
6. Nicolae Grigoraș, *Robia în Moldova de la întemeierea statului până la mijlocul secolului al XVIII-lea (I)*, în *loc. cit.*, p. 74-76; N. Iorga, *Anciens documents de droit roumain*, tom II, p. 524-526; Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 309-310.
7. Viorel Achim, *op. cit.*, p. 40.

8. A.N. București, *Mănăstirea Sf. Sava*, XXXI/87; XXXIII/15-17; A.N. București, *Mănăstirea Neamț*, CXXXII/9; I/7; BAR, CLXXXVI/64; LXXXIV/144 și 199; CLIII/40; A.N. București, *Mănăstirea Secul*, I/20; N. Iorga, *Anciens documents de droit roumain*, tom II, p. 524-525; Vezi și Viorel Achim, *op. cit.*, p. 40; Gh. Potra, *Contribuțiuni la istoricul Țiganilor din România*, București, 1939, p. 69-70; N. Grigoraș, *Robia în Moldova de la întemeierea statului până la mijlocul secolului al XVIII-lea (I)*, în *loc. cit.*, p. 72.
9. M. Kogălniceanu, *Esquisse sur l'histoire, les mœurs et la langue des Cigains, connus en France sous le nom de Bohémiens*, Berlin, 1937; Idem, *Desrobirea Țiganilor. Ștergerea privilegiilor boeresci. Emanciparea Țeranilor*, Bucuresci, 1891; A. Poissonnier, *Notice historique sur les Tsiganes ou esclaves Zingares de Moldavie et de Valachie*, Boucourest, 1854, p. 39-67; M. Stătescu, *Încercări asupra originii Țiganilor*, Craiova, 1884; Dimitrie Dan, *Țiganii din Bucovina*, Cernăuți, 1892; Oct. Leca, *Asupra originii Țiganilor*, în "Viața românească", an III (X), 1908; I. C. Panaitescu, *Robii. Aspecte Țigănești*, București, 1928; Marcel Emerit, *Sur la condition des esclaves dans l'ancienne Roumanie*, în "Revue du Sud-Est Européen", VII (1930), nr. 7-9; T.G. Bulat, *Țiganii domnești în Moldova la 1810*, în "Arhivele Basarabiei", V, 1933, nr. 2, p. 1-6; I. Peretz, *Robia (Curs litografiat)*, București, 1934; Gh. Potra, *Despre Țiganii domnești, mănăstirești și boierești*, în "Revista Istorică Română", V-VI (1935-1936), p. 295-320; T.G. Bulat, *Dregătoria armășii și Țiganii la sfârșitul veacului al XVIII-lea*, în "Arhivele Basarabiei", VIII (1936), nr. 1; Gh. Potra, *Contribuțiuni la istoricul Țiganilor din România*, București, 1939; B. Th. Scurtulencu, *Situația juridico-economică a Țiganilor din Principatele Române. Teză de doctorat*, Iași, 1938; P.N. Panaitescu, *Le Rôle économique et social des Tziganes au Moyen Age en Valachie et en Moldavie*, în XVII-e Congrès International d'Anthropologie et d' Archeologie Préhistorique. VII-e Session de l'Institut International d'Anthropologie, Bucarest, 1-8 Septembre 1937, Bucarest, 1939, p. 933-942; Ion Chelcea, *Țiganii din România. Monografie etnografică*, București, 1944; I.R. Mircea, *Termenii de rob, șerb și holop în documentele slave și române*, în "Studii și cercetări științifice", Iași, vol. I (1950), fasc. 2, p. 860-863; Mihai Dan și S. Belu, *Despre robi în Imperiul Otoman (cu câteva date privitoare la țările române)*, în "Anuarul Institutului de Istorie din Cluj", IV (1961), p. 6-67; Ch. Verlinden, *L'Esclavage dans l'Europe médiévale*, I-II, Brugge-Gent, 1955-1967; Olga Cicanci, *Aspecte din viața robilor de la Mănăstirea Secul în veacurile XVII-XVIII*, în SAJ, X, 1967, p. 155-172; N. Beldiceanu, Irène Beldiceanu Steinherr, *Notes sur le Bir, les esclaves tatars et quelques charges dans les pays Roumains*, în "Journal of Turkish Studies", vol. 10, 1986 (Essays presented to Halil Inalcik on his Seventieth Birthdaax); N. Grigoraș, *Robia în Moldova de la întemeierea statului până la mijlocul secolului al XVIII-lea (I-II)*, în AIIAI, VI, 1967, p. 31-79 și V, 1968, p. 43-85; Alexandru I. Gonța, *Cercetări cu privire la robia Țiganilor din Moldova în veacurile XIV-XVI*, în Alexandru I. Gonța, *Studii de istorie medievală*, Editura "Dosoitei", Iași, 1998, p. 89-114; Viorel Achim, *Țiganii în istoria României*, Editura Enciclopedică, București, 1998. Pentru evoluția de ansamblu a istoriografiei privitoare la robia în Moldova medievală, vezi, îndeosebi, studiile istoricilor Viorel Achim și Alexandru I. Gonța, menționate mai sus.

10. Aceste îndatoriri erau repartizate, de regulă, ȝiganilor domnești, fiind extinse, apoi, treptat, asupra tuturor categoriilor de robi.
11. BAR, *Ms. rom. 237, doc. nr. 1528*.
12. Nicolae Iorga, *Studii și documente*, vol. VI, p. 267.
13. BAR, *Ms. rom. 237, doc. nr. 158, 194 și 1528*; N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I, București, 1900, p. 424; Idem, *Studii și documente*, vol. V, p. 109; vol. VI, p. 220.
14. BAR, *Ms. rom. 237, doc. nr. 194*.
15. *Ibidem*; N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I, p. 424; Idem, *Studii și documente*, vol. V, p. 109; vol. VI, p. 220. În studiile despre robii țigani, doar se amintește despre existența acestei dări, fără a se face alte precizări. Vezi G. Potra, *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România*, București, Fundația Regele Carol I, 1939, p. 59; Nicolae Grigoraș, *Robia în Moldova (de la întemeierea statului până la mijlocul secolului al XVIII-lea) (I)*, în AIIAI, vol. IV, 1967, p. 75.
16. BAR, *Ms. rom. 237, doc. nr. 158 și 194*.
17. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VI, p. 220.
18. Gheorghe Ghibănescu, *Sămile vistieriei Moldovei pe lunile iulie și august 1764 (Seria a II-a)*, în "Ioan Neculce. Buletinul Muzeului Municipal din Iași", Iași, fasc. IX/1931, p. 56.
19. AN București, *M-rea Neamț*, CXXXII/14.
20. *DRH A*, vol. I, doc. nr. 16, p. 2-3 (31 oct. 1402). În acest caz este vorba de robi tătari.
21. AN București, *M-rea Sfântul Sava – Iași*, XI/2, XXXIII/13 și XXXV/4.
22. AN București, *M-rea Neamț*, CXXXII/14; *M-rea Secul*, I/4, 6, 7; N. Iorga, *Anciens documents de droit romain*, vol. II, Paris-București, 1930, p. 524-525; Melchisedek (Episcopul), *Notițe istorice și archeologice*, București, 1885, p. 154; G. Potra, *op. cit.*, doc. nr. 12, p. 212-213; nr. 130, p. 304-305.
23. AN București, *M-rea Neamț*, I/7, CXXXII/9, 14; *M-rea Sfântul Sava*, XXIX/7, XXX/16, XXXI/87; *M-rea Precista Răducanu*, XVII/36; *M-rea Secul*, I/7.
24. BAR, *Ms. 237, f. 485v.*; G. Potra, *op. cit.*, p. 291; N. Iorga, *Studii și documente*, vol. V, p. 209.
25. AN București, *M-rea Sfântul Sava*, XVII/17 și XXIII/38.
26. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VI, p. 267; *Istoria orașului Iași*, (coordonatori Constantin Cihodaru, Gh. Platon), vol. I, p. 195.
27. N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I, p. 424.

Résumé

Dans cette communication, l'auteur se rapporte à une série d'obligations fiscales et en labeur des serfs tziganes de la Moldavie médiévale.